

Точка зору науковців Національного лісотехнічного університету Міністерства освіти і науки України

У ці дні увага громадськості України прикута до Карпатського регіону. Велике стихійне лихо (повінь надзвичайних масштабів) спіткало жителів цього краю.

Необхідно зазначити, що Президент, Верховна Рада, Уряд та органи влади всіх рівнів роблять дієві кроки щодо надання допомоги населенню постраждалих областей та якомога швидшого подолання наслідків стихії. Зокрема, на позачерговій сесії Верховна Рада України прийняла Закон України „Про затвердження Указу Президента України „Про оголошення окремих територій Вінницької, Івано-Франківської, Закарпатської, Тернопільської та Чернівецької областей зонами надзвичайної екологічної ситуації” та Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України”. Окрім цього Президент України наголосив також на необхідності розробити Національну протиповеневу програму, що дало б можливість у короткі терміни здійснити ряд ефективних протипаводкових заходів. Така Програма з достатнім і своєчасним фінансуванням протипаводкових робіт в Україні вельми необхідна оскільки Українські Карпати і Закарпаття відносяться до зливонебезпечних районів Європи і в зв'язку з цим тут завжди є потенційна небезпека виникнення паводків. Дослідження науковців показують, що більші чи менші паводки в Карпатах повторюються 4-5 разів на рік

Їх катастрофічні прояви спостерігались і в попередні століття, зокрема у 1779, 1882, 1887, 1902, 1912, 1925, 1941, 1947, 1970, 1978, 1980, 1998, 2001 роках. Особливо часто вони повторюються у періоди підвищеної водності територій та загальної геофізичної активності. Саме такий період розпочався у 90-ті роки минулого століття і продовжується до цих пір. Слід також відмітити, що повені значної руйнівної сили спостерігаються не тільки в Україні, але і в таких багатолісистих країнах Європи як Німеччина, Польща, Чехія, Словаччина.

Які фактори лежать в основі виникнення частих паводків на Карпатських річках і переростання їх в окремі роки у катастрофічні повені? Що потрібно зробити для мінімізації руйнівної сили стихії?

Чимало осіб, виступаючи у засобах масової інформації, пов'язують катастрофічні паводки в Карпатському регіоні з так званою ”надмірною” вирубкою гірських лісів. Такі висновки не можна робити базуючись лише на припущеннях, не враховуючи дійсного стану лісів і результатів наукових досліджень водорегулюючої ролі лісів.

По-перше. Надмірну вирубку лісів у Карпатському регіоні проводили у післявоєнний період. Зокрема, у 1947-1957 рр. обсяги рубок в 2-3 рази перевищували розрахункову лісосіку.

У даний період ніякого надмірного вирубування лісів немає. Рубки деревостанів ведуться у межах науково обґрунтованої норми – розрахункової лісосіки. Більше того, на протязі останніх років, лісосіка у Карпатському регіоні недовикористовується на 10-15%, а обсяги відтворення лісостанів за останнє десятиріччя, навпаки, на 10% перевищують площу суцільних зрубів. Зросла частка поступових і вибіркових рубок і зменшилась – суцільних. Так, площа поступових і вибіркових рубок у 2005-2007 р.р. від загальної площі розрахункової лісосіки головного користування становила 62-66% (Закарпатська обл.), 44% (Івано-Франківська обл.), 34-43% (Львівська обл.) і 73-77% (Чернівецька обл.), а в цілому у Карпатських лісах Держкомлісгоспу України вона складала – 53-57%.

На виконання прийнятого у 2000 р. Верховною Радою України Закону України „Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону” з експлуатації в Карпатах виключено більше 40% лісів, що мають захисне або природоохоронне значення, зокрема у гірській частині лісів Держкомлісгоспу в Закарпатській обл. – 58%, Івано-Франківській обл. -52%, Львівській обл. – 34% і Чернівецькій – 40%. В результаті здійснених заходів лише у Закарпатській області, починаючи з 2001 року максимально можливий обсяг рубок головного користування зменшився на 250 тис. м³.

Загалом інтенсивність лісокористування становить біля 50 % річного приросту деревини в лісостанах, в той час як у країнах Європи, з якими часто порівнюють Україну (Австрія, Німеччина, Угорщина, Швейцарія, Швеція та ін.) цей показник досягає 75-85% річного приросту деревини.

Отже проведені дослідження та отримані статистичні дані за останні роки свідчать не про надмірний, а навпаки низький (в порівнянні з країнами Європи і максимально можливими обсягами лісозаготівлі) рівень експлуатації лісів Карпат.

По-друге. Як свідчать дослідження багатьох учених, ліс дійсно є потужним водорегулюючим фактором. Лісові масиви здатні поглинати, утримувати і поступово віддавати велику кількість води, ефективно переводять поверхневий стік у внутрішньогрунтовий, оберігають ріки від обміління, ослаблюють наводнення і повені. Їх водорегулююча роль залежить від багатьох факторів: складу, вікової структури, вертикальної і горизонтальної зімкнутості деревостанів, їх продуктивності, розвитку трав'яного покриву, підліску тощо. Велике значення має структура ґрунтового покриву, ступінь його зволоження перед зливонебезпечним періодом, а також сезон року (весна, літо, осінь) і загальна лісистість регіону.

За даними 40-річних стаціонарних експериментальних досліджень науковців Українського науково-дослідного інституту гірського лісівництва деревостани в горах при певних сприятливих для водорегулювання умовах здатні до 4 разів зменшувати піки паводків. Однак, як показують дослідження, навіть при оптимальних для водорегулювання показниках лісостанів, ґрунтових і передпаводкових метеорологічних та інших умовах водорегулююча роль лісу має певну межу. В умовах надмірних опадів і високій насиченості вологою ліс і при 100% лісистості регіону не може повністю перевести поверхневий стік у внутрішньогрунтовий і зрегулювати паводкові процеси.

Аналіз експериментальних даних показує, що для стиглих лісостанів такою межею є добова величина опадів 175 мм, а при інтенсивних зливах 100 мм. Перевищення цих показників викликає катастрофічні повені навіть там, де господарська діяльність у лісах не велась.

Водночас за даними обласних гідрометеорологічних центрів 22-27 липня 2008 р. у Карпатському регіоні сума опадів місцями досягала 2-3 місячних норм. Зокрема, сума опадів у Львівській області становила 65-177 мм, місцями 195-344 мм або 72-275% місячної норми, в Івано-Франківській області – 161-351 мм (155-240%), Чернівецькій області – 228-298 мм (більше 200%) і Закарпатській області – 165 мм (125%). Окрім цього лісові масиви у передпаводковий період були значно насичені вологою (в Івано-Франківській області за даними наукового стаціонару Інституту гірського лісівництва "Хрипелів" на 70-86%).

Таким чином, за метеорологічної ситуації, яка склалася в Карпатському регіоні 22-27 липня 2008 року, лісові масиви не могли суттєво вплинути на появу повені і зменшення її катастрофічної дії. Існуючі обсяги рубок і лісогосподарська діяльність в цілому не могли бути причиною стихійного лиха, як це стверджується у виступах окремих осіб.

Руйнівні паводки в Карпатському регіоні 22-27.07.08 р., як і в попередні періоди, сталися внаслідок дії комплексу природних і антропогенних факторів. Це підтверджується й експертними висновками Урядових комісій і Національної академії наук України, які за дорученням Президента України вивчали причини виникнення катастрофічних паводків у 1998 та 2001 роках.

Основними причинами виникнення стихійного паводкового лиха і в липні цього року були надмірна кількість опадів, яка значно перевищувала водорегулюючу здатність лісу, висока насиченість вологою лісових масивів у передпаводковий період, недостатній догляд за руслами річок і потоків, дорожньою сіткою, несвоєчасне і неповне проведення протиерозійних і протизсувних заходів, відсутність цілісної системи гідротехнічних споруд.

Для запобігання утворенню катастрофічних паводків і їх руйнівної дії в майбутньому необхідно розробити і здійснити комплекс заходів міжнародного, національного і регіонального рівня. Як основу для їх розробки, на нашу думку, доцільно використати „Науково-експертний висновок про природні й техногенні причини проходження паводків у

листопаді 1998 та березні 2001 років у Закарпатській області”, підготовлений Урядовою комісією з ліквідації наслідків стихійного лиха у Закарпатській області.

Серед них особливу увагу необхідно звернути на:

- Створення системи доброякісних гідротехнічних споруд, зокрема водосховищ на гірських річках для зарегулювання паводкових стоків у періоди інтенсивних опадів;
- Перехід у Карпатському регіоні на вибіркочу систему лісогосподарювання, основою якої є поступові і вибіркочі способи рубок, вирощування мішаних деревостанів з багатоярусною вертикальною структурою на засадах природного насінневого поновлення. Вона є максимально наближеною до природи лісу, широко застосовується в багатьох країнах Європи і забезпечує формування біологічно стійких лісостанів, збереження біорізноманіття, стале лісокористування і постійне (безперервне) виконання лісом корисних середовищевірних рекреаційних, захисних, оздоровчих та інших екологічних і соціальних функцій;
- Збільшення лісистості Карпатського регіону за рахунок еродованих земель, неоправдано розораних схилів, підняття межі лісу, заліснення окремих штучно створених полонин, ділянок, зайнятих чагарниковою рослинністю тощо.

Переконані, що розроблення в короткі терміни Національної протиповеневої програми, запропонованої Президентом України і її повна реалізація дозволить в майбутньому ефективно протидіяти руйнівним діям паводкової стихії в Карпатському регіоні.

Матеріали підготовлено групою науковців у складі:

Бондаренко В.Д.,
к.с.-г.н., професор
Горошко М.П.,
к.с.-г.н., доцент
Дебринюк Ю.М.,
д.с.-г.н., професор
Заїка В.К.,
д.с.-г.н., професор
Копій Л.І.,
д.с.-г.н., професор
Крамарець В.О.,
к.с.-г.н., доцент

Криницький Г.Т.,
д.б.н., професор
Лавний В.В.,
к.с.-г.н., доцент
Мазепа В.Г.,
к.с.-г.н., доцент
Миклуш С.І.,
к.с.-г.н., професор
Павлюк В.В.,
к.с.-г.н., доцент
Рябчук В.П.,
д.с.-г.н., професор

Ректор
Національного
лісотехнічного
університету України,
академік НАН України

Проректор з наукової
роботи Національного
лісотехнічного
університету України,
професор

Ю.Ю. Туниця

Г.Т. Криницький